

गाथिनो विश्वामित्रः। अग्निः । त्रिष्टुप्

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासेरा मातरा विविशुः सप्त वाणीः।

परिक्षिता पितरा सं चरते प्र सस्त्राते दीर्घमायुः प्रयक्षे ॥ ३.००७.०१

शितिपृष्ठस्य- नीलपृष्ठस्य । धासेः- धारकस्याग्नेः । ये- ये रश्मयस्ते । प्र- प्रकर्षेण । आरुः- उद्गच्छन्ति । मातरा- द्यावापृथिव्यौ । आ विविशुः- समन्तादविशन् । सप्त वाणीः- सप्तसाधनभूमिकासम्बन्धिनीर्वाच आविशन् । परिक्षिता- परितो वर्तमाने । पितरा- द्यावापृथिव्यौ । सं चरते । तादृशे द्यावापृथिव्यौ । प्रयक्षे- प्रकर्षेण यष्टुम् । दीर्घमायुः । प्र सस्त्राते- प्रसारयतः ॥१॥

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा देवीरा तस्थौ मधुमद्वहन्तीः।

ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनिं गौः ॥ ३.००७.०२

दिवक्षसः- नभसि स्थिताः । वृष्णः- वर्षकस्याग्नेः सूर्यभूतस्य । अश्वाः- व्यापकाः । धेनवः- किरणाः । मधुमद्वहन्तीः- माधुर्यं वहन्तीः । देवीः- दिव्या अपो मूलशक्तिधाराः । आ तस्थौ- अग्निरधितिष्ठति । ऋतस्य सदसि- प्रकृतिनियतिभूतसत्यसदने । क्षेमयन्तम्- निवसन्तम् । त्वा- त्वाम् । वर्तनिम्- प्रवर्तयन्तं सूर्यभूतम् । एका गौः- भूमिः । परि चरति- प्रदक्षिणं करोति ॥२॥

आ सीमरोहत्सुयमा भवन्तीः पतिश्चिकित्वान्रयिविद्रयीणाम्।

प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासेस्ता अवासयत्पुरुधप्रतीकः ॥ ३.००७.०३

रयीणां रयिवित्- सम्पदां सम्पदो ज्ञाता । चिकित्वान्- ज्ञानी । कित ज्ञाने । पतिः- पालकोग्निः । सीम्- सर्वतः । सुयमाः- शोभननियमसम्पन्नाः । भवन्तीः- भूतियुक्ताः । आ अरोहत्- आरुरोह । नीलपृष्ठः- शितिपृष्ठोग्निः । अतसस्य- अश्वस्य प्राणस्य । धासेः- पोषणार्थम् । ताः- वडवाः प्राणप्रणालीः । पुरुधप्रतीकः- प्रभूतधारणया प्रकाशयुक्तः सन् । प्र- प्रकर्षेण । अवासयत्- निवासयामास ॥३॥

महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुर्यं स्तभूयमानं वहतौ वहन्ति।

व्यङ्गैर्भिर्दिद्युतानः सधस्थ एकामिव रोदसी आ विवेश ॥ ३.००७.०४

महि- महात्मानम् । त्वाष्ट्रम्- सौरम् । अजुर्य- जरारहितम् । स्तभूयमानम्-
चित्तवृत्तिस्तम्भकरमग्निम् । ऊर्जयन्तीः- शक्तिमय्यः । वहतः- वाहिन्यो मूलशक्तिधारा नद्यः ।
वहन्ति । सधस्थे- ऋताख्ये स्वसद्धानि । अङ्गैभिः- स्वाङ्गैः । दिद्युतानः- ज्वलन् । वि- विशेषेण ।
रोदसी- द्यावापृथिव्यौ । एकामिव- द्वे सत्यावपि एकात्मके । आ विवेश- प्रविष्टवान् ॥४॥

जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति ।

दिवोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ॥ ३.००७.०५

अरुषस्य- रोचमानस्य । वृष्णः- वर्षकस्य । शेवम्- प्रीतिम् । जानन्ति- य उपासका जानन्ति ।
उत- अपि च । ब्रध्नस्य- महात्मनः । शासने- आज्ञायाम् । रणन्ति- रमन्ते । येषाम् । गीः- वाक् ।
इळा- मन्त्रमयी । माहिना- महती । गण्या- पूज्या भवति । ते । दिवोरुचः- द्युलोकरोचकाः ।
सुरुचः- शोभनदीप्तयः । रोचमानाः- तेजस्विनो भवन्ति ॥५॥

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम् ।

उक्षा ह यत्र परि धानमक्तोरनु स्वं धाम जरितुर्ववक्ष ॥ ३.००७.०६

महो महद्भ्याम्- महामहीभ्याम् । पितृभ्याम्- द्यावापृथिवीभ्याम् । शूषम्- सुखकरमग्निम् ।
घोषमनु- मन्त्रघोषमनु । अनयन्त । उक्षा- वर्षकः । यत्र । अक्तोः- अञ्जतेः सेचकस्य । परिधानम्-
धारणामनु । जरितुः- स्तोत्रर्थे । स्वं धाम- स्वसदनम् । ववक्ष- दधार ॥६॥

अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।

प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः ॥ ३.००७.०७

पञ्चभिः । अध्वर्युभिः- ध्वररहितकर्मकामैः । सप्त । विप्राः- मेधाविनः । वेः- व्याप्नुवतः । प्रियम् ।
पदम्- सद्म । निहितम् । रक्षन्ते- पालयन्ति । प्राञ्चः- प्रागञ्चन्तः । उक्षणः- वर्षितारः । अजुर्याः-
जरयितुमशक्याः । देवाः- दीप्ता यजमानाः । मदन्ति- तुष्यन्ति । देवानाम्- देवतानाम् । व्रता-
व्रतानि नियतीः । अनु गुः- अनुगच्छन्ति ॥७॥

दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति ।

ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥ ३.००७.०८

दैव्या होतारा- देवाह्वतारौ । प्रथमा- मुख्यावग्नी । न्यूज्जे- प्रसाधयामि । सप्त पृक्षासः- सप्त भूर्भुवरादिसम्बन्धिहव्यवाहकाः । स्वधया- आत्मधारणया । मदन्ति- हृष्यन्ति । ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम् । शंसन्तः- स्तुवन्तः । ऋतम् । इत्- एव । ते । आहुः- उपदिशन्ति । दीध्यानाः- दीप्तिमन्तः । व्रतपाः- धर्मपालकाः । व्रतम्- धर्ममुपदिशन्ति ॥८॥

वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वीवृष्णे चित्राय रश्मयः सुयामाः ।

देव होतर्मन्द्रतरश्चिकित्वान्महो देवान्रोदसी एह वक्षि ॥ ३.००७.०९

महे- महते । अत्याय- गतये । चित्राय- असाधारणाय । वृष्णे- वर्षकायाग्नये । पूर्वीः- प्राचीनाः । सुयामाः- शोभनमार्गभूताः । रश्मयः- किरणाः । वृषायन्ते- वर्षन्ति । होतः- देवाह्वतः । देव- द्योतनशील । मन्द्रतरः- आनन्दकरः सन् । चिकित्वान्- ज्ञानी सन् । महः- महात्मनः । देवान् । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ च । इह- अत्र । आ वक्षि- आवह ॥९॥

पृक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतव उषसो रेवदूषुः ।

उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य ॥ ३.००७.१०

पृक्षप्रयजः- हव्यप्रदात्र्यः । द्रविणः- द्रवन्त्यः । सुवाचः- मन्त्रमय्यः । सुकेतवः- शोभनप्रज्ञाः । उषसः- प्रभात्यो विद्याः । रेवत्- सम्पद्यथा भवति तथा । ऊषुः- व्युच्छन्ति । अग्ने । महिना- स्वमाहात्म्यबलसत्ताधैर्येण । पृथिव्याः- भूम्याः सम्बन्धि । कृतम्- यद्रचितम् । एनः- पापमस्ति तत् । महे- उत्तमतत्त्वदर्शनार्थम् । सम्- सम्यक् । दशस्य- क्षपय ॥१०॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ३.००७.११

पूर्व व्याख्यातम् (३.१.२३) ॥११॥